

“ŞAFAK”TA İNSAN OLMAK

Araştırma Sorusu: Sevgi Soysal’ın “Şafak” adlı romanında “korku” izleğinin odak karakter Oya’nın yaşadığı iç ve dış çatışmalar bağlamında değeriendirilmesi

Ders: Türkçe A, Category 1

Sözcük Sayısı: 4099

İÇİNDEKİLER

I. GİRİŞ	3
II. “ŞAFAK” ROMANINDA “KORKU” İZLEĞİ.....	4
III. YAPITIN ÜÇ BÖLÜMÜNDE OYA’NIN İÇ VE DIŞ ÇATIŞMALARI.....	8
III. I. BASKIN	8
III. II. SORGU.....	9
III. III. ŞAFAK.....	14
IV. SONUÇ	19
V. KAYNAKÇA	20

I. GİRİŞ

Tarih boyunca toplumların geleceğini etkileyen olayların yansıması, kişilerin günlük yaşamlarındaki değişim üzerinden gözlemlenebilir. Aynı zamanda kişilerin yaşamına yansıyan bu değişim, onların yaşayış biçimlerini etkileyen, kendilerini ve yaşama karşı duruşlarını sorgulamalarına sebep olan etkilere sahip olur. Bu tarihsel olaylardan etkilenen dönem yazarları kendi deneyimlerinden ve tecrübelerinden yola çıkarak bu gerçeklikleri yarattıkları kurguyla yapıtlarına yansıtırlar. Yakın Türkiye tarihinde toplumun yaşayışını en çok etkileyen olgulardan biri olan darbeler, “Her darbe, ülkeyi on yıl geri götürür.” algısıyla yaklaşıldığında, toplumun tüm kesimlerinin üstünde baskın bir etkiye sahiptir. Fakat “Devrimci” olarak nitelendirilen, otoriteye değişiklik için baş kaldıran kesimin bu olaydan en çok etkilenen grup olduğu görülür. Sevgi Soysal, 27 Mayıs Darbesi ve 12 Mart Muhtırası arasındaki zaman diliminde devrimci kimliğiyle öne çıkması sebebiyle ülkenin yaşadığı siyasi dalgalanmaları doğrudan deneyimleyen bir aydındır. Aynı zamanda Muhtıra sonucunda hapis cezasına çarptırılması nedeniyle, bulunduğu uzamda toplumun tüm kesimlerinin bu olaydan nasıl etkilendiğini gözleme ve yapıtlarına işleme şansını bulmuştur. Yazar bir “devrimci” olma hâlini toplumda sahip olduğu roller üzerinden incelerken aynı zamanda yapıtlarında farklı kesimlerden figürlere yer vererek bu kesimin farklı bakış açılarından nasıl görüldüğünü de okura sunmuştur. Yazar; kişisel deneyimlerinden yola çıkarak kaleme aldığı “Yürümek” ve “Yıldırım Bölge Kadınlar Koğuşu” adlı romanlarında politik bir figür olmanın yanı sıra kadın olmanın yarattığı algıyı işlemiş, “Yenişehir’de Bir Öğle Vakti” adlı romanında ise toplumun her kesiminden figürlere yer vererek darbenin tarihsel bir gerçeklik olarak toplumun farklı kesimleri üzerinde nasıl etkilere sahip olduğunun üzerinde durmuştur. Aynı zamanda farklı kesimlerden seçtiği karakterlerle devrimci kesimin yaşanmışlıklarını ele almasına rağmen, diğer kesimleri dışlamayıp toplumcu gerçekçi felsefesinden ayrılmadığını göstermiştir. Tüm

kesimlerin eşit olarak ele alındığı yapıtı olan “Şafak” romanında 12 Mart Muhtırası’nın toplum üzerindeki etkisini tarihsel gerçekçilik ile işlemiştir.

12 Mart Muhtırası’nın halkın üzerinde sahip olduğu baskının sonucu olarak ortaya çıkan korku duygusu; kişilerin dış etkenler tarafından sorgulanmaları ve baskılanmaları sonucunda ortaya çıkmıştır. Sevgi Soysal’ın “Şafak” adlı romanında da bu duyguyu ortaya çıkaran darbe süreci; “Baskın”, “Sorgu” ve “Şafak” adı altında üç bölümde kurgulanmıştır. “Baskın” bölümünde 12 Mart’ı hazırlayan süreç, “Sorgu”da Muhtıra sürecinde yaşanan olaylar ve “Şafak” bölümünde ise Muhtıra’nın etkisinin zayıfladığı ve toplumun baskının kalkması sebebiyle yaşadığı tedirginlik çerçevesinde olayların sonuçlanması şeklinde ele alınmıştır.

II. “ŞAFAK” ROMANINDA “KORKU” İZLEĞİ

Sevgi Soysal’ın “Şafak” adlı romanında yer alan tüm karakterlerin ortak özelliği yaşananlar sonucunda yaşadıkları “korku”dur. Yazar, romana huzurlu bir uzamı betimleyerek başlamıştır ancak uzamda karakterlere yer verilmemiştir. Romanın ilerleyen bölümlerinde görülebileceği üzere tüm figürlerin farklı sebeplerden dolayı bazı korkuları ve sıkıntılarının bulunması nedeniyle ortaya çıkacak olan görüntü okuyucu için huzursuz bir manzara oluşturacaktır. Bu şekilde yapıtta vurgulanan korku izleğinin beşerî unsurlardan kaynaklandığı vurgulanmıştır.

Uzam betimlemesinden sonra figürlerin tanıtılması, romanın odak figürü olan Oya’nın bakış açısından yapılmıştır. Yazar bunu yaparken tanrısal anlatım biçimini tercih etmiş aynı zamanda gösterme tekniğini kullanmıştır. “*Avukat cübbesinin içinde olduğundan daha kısa görünen, esmer, gaga burunlu, gençten bir adam. (...) Eski İşçi Partili’ymiş. Oya’ya zarar vermek istememiş!*” (Soysal, 37) Gösterme tekniğiyle tüm figürler uzam gibi olumlu ve nötr bir görünüme sahip olmuştur. Ancak bu tekniğin kullanılmasından

sonra kullanılan tanrısal bakış açısı, karakterlerin iç dünyasını okuyucuya göstererek dışarıdan nötr görünen duygu durumlarının aslında depresif duygular olduklarını okuyucuya yansıtmıştır. Bu, yazarın yapıtta kullandığı fon karakterlerde görülmektedir. *“Ceyhanlılar’ın Halil, kasketi yana eğik, ceketi omzunda, çıktı evinden. (...) Bacağını anasının üstünden aşırdı Halil, yeni boyanmış pabuçlarının kirlenmemesine özen göstererek. (...) Rüşul’u bekliyor. Esrar satacak Rüşul’a.”* (Soysal, 176) Üçüncü bir şahısın bakış açısından bakıldığında sıradan ve zararsız sayılabilecek halktan bir kişi olarak betimlenebilecek biri olan Halil’in aslında yasadışı eylemler gerçekleştirmesi verilen örneklerden biridir.

Romanın geçtiği dönemde halk, sıkı yönetim yüzünden tedirgin bir hayat yaşamaktadır. Siyasi belirsizlik yüzünden oluşan korkunun sonucu olarak figürlerin birbirlerini, içine düştükleri durumlar yüzünden suçlamalarına tanıklık edilir. *“... suçsuzluğumu kanıtlarım. Ama biliyor ki dövülmüş, tek gözü kapalı, falakaya çekilmiş bir adam suçludur onların gözünde.”* (Soysal, 211) bu durumun örneklerinden biri olan Ali’nin suçsuz olduğu halde Maraşlı Camiası tarafından yargılanması ve işini kaybetme olasılığı, kültürünün büyük bir parçasını oluşturan misafirperverlik ve aileye güven değerlerini sorgulamasına yol açmış aynı zamanda yüzyıllar sonucu oluşan kültürel yapıların bozulmaya başlamasının tohumlarının atılmasına sebep olmuştur. Bu örnekler dönemin kişiye yaşattığı korkunun sahip olduğu etkinin ciddiyetini göstermektedir.

Romanda dönemin siyasi yapısı yüzünden ortaya çıkan korku durumunun incelenmiş olmasının yanı sıra, figürlerin kendilerine, ailelerine ve içinde buldukları topluma karşı sahip oldukları sorumluluklar yüzünden de korku duydukları görülmektedir. *“Ona sürekli soru soran ve içinden çıkamadıkları her bir şeye çözüm bulmasını*

bekleyen akrabalarının umdukları sihirli değnek olamamaktan bezmişti Hüseyin. Yine de Ali'nin işini çözümleyememiş olmaktan tedirgin. Okumuşluğundan, avukatlığından önce Maraşlı çünkü...” (Soysal, 20) Hüseyin'in manevi babası olan Maraşlı Ali'nin isteklerini halledememesinden kaynaklı olarak yaşadığı korku verilen ilk örneklerdendir.

Yapıtın ikinci bölümü olan “Sorgu”nun ilk paragrafında uzam betimlemesi yapılmadan, ilk bölümdeki karakterlerden farklı felsefelere ve sosyo-ekonomik düzeylere sahip olan figürler anlatılmıştır. Romanın geçtiği dönemde 1971 darbesinden sonra sıkı-yönetim uygulanmaktadır. Halkın bir bölümü askerden korkarken diğer bir bölümü de güven duymaktadır. İlk bölümde tanıtılan figürlerin çoğu siyasi görüşleri ve felsefeleri ile tanıtılmış, okuyucuya “siyasi suçlu” oldukları gerçeği verilmiş veya ima edilmiştir, ancak ikinci bölümde asker olan “Akdeniz Sanayi Fabrikası Müdürü emekli Albay” Muzaffer Bey sadece unvanları ve askeri konumu ile tanıtılırken Muzaffer Bey ile aynı sosyo-ekonomik düzeyde olan diğer figürler sadece “Bey” ifadesi kullanılarak tanıtılmıştır. Asker olmasının vurgulanmasının sebebi arkadaşı olan figürlerin dahi askeri rejim ve darbe sebebiyle kendisine karşı hissettikleri korkudur. Aynı zamanda bazı figürlerin de toplumun huzur ve güvenli ortamından sorumlu olan, polis müdürlüğü gibi nüfuslu mesleklere sahip olmalarına rağmen bu ortamı sağlamaya çalışırken başarısız oldukları için müdahale etmek zorunda kalan askerlerden ve toplumdaki duydukları korkunun belirtilmek istenmesi sebebiyle unvanları ilerleyen paragraflara kadar verilmemiştir.

Yapıtta korku izleği bir döngü şeklinde görülmektedir. Figürlerin birbirlerine karşı duydukları korku sebebiyle yaşadıkları iç çatışmalar, Abdullah ve Zekai Bey figürleri üzerinden incelenebilir. Askeri darbe sonrası, askerlerin ve halkın polise karşı duyduğu güven azalmış bu nedenle sıkıyönetim döneminde polislerin sorumlulukları ve

korkuları artmıştır. *“Yoksa öfkesizleri öfkelendirecek yeniden. Kendine düşen öfke görevini iyi yapamadığı için, öfke görevlerini dağıtanlar, iş başa düşünce öfkelenecekler. Çok fena olacak yine. Muzaffer Bey’in evinde, Turgut Sabuncu Beyefendi’den hakaret gördüğü günlerde olduğu gibi. (Soysal, 136)* Polis müdürü Zekai Bey’in Albay Muzaffer Bey’e ve arkadaşlarına karşı duyduğu korku, sitem olarak ortaya çıkmış, *“Hepsi, “Sıkıyönetim daha uzayacak mı dersiniz? diye sormasını bilirler. Kim çekiyor bu işin ceremesini? Ben. İsmet Bey’in umurunda mı?” (Soysal, 76)* ve bu sinir onun alt kademesinde olan Abdullah’a yansımıştır. Abdullah’ın Hüseyin Bey’e karşı hissettiği korku ise “amirler karşısında takınılması gereken ezik ve güleç ifade” betimlemesi ile verilmiştir. Düzendeki altta bulunan figürlerin üstlerine ezik görünürken aynı zamanda onlara karşı hissettikleri korkularını hafife almak için “güleç” bir ifade takınmaları, istemeseler de üstlerinden korktuklarını göstermektedir. Hiyerarşik düzende kendi alanlarında en üst düzeyde bulunan figürlerin ortak özelliği, alanlarında korkacak kimse kalmaması ancak birbirlerinden korkmalarıdır. Yazar bu kişileri unvanlarının yanı sıra “Bey” hitabetini kullanarak hiyerarşik düzende korkan ve korkulan kişileri ayırmıştır. Sezai’nin Abdullah’tan, Abdullah’ın da Zekai Bey’den korktuğu görülmektedir. Abdullah’a ondan korkanlar olmasına rağmen “Bey” hitabetinin verilmemesinin nedeni kendi hiyerarşik düzeninde en üst kademe de bulunmamasının yanı sıra toplum korkusu bilincinin gelişmemiş olmasıdır.

Sevgi Soysal’ın yapıtında korku izleğine karakterlerin sosyo-ekonomik düzey, kültür ve kişilik farklılığına rağmen sıkça rastlanmıştır. Yapıtın geçtiği darbe sonrası dönemin getirdiği korku ve tedirginliğin yanı sıra aile bireylerine karşı sahip olunan sorumluluk, kişinin toplumda yerini bulmaya çalışması ve kendi ideallerine göre yaşamaya çalışması gibi kişisel nedenlerden dolayı figürlerin korku yaşadığı gözlemlenmiştir.

III. YAPITIN ÜÇ BÖLÜMÜNDE OYA’NIN İÇ VE DIŞ ÇATIŞMALARI

III. I. BASKIN

Yapıtın ilk bölümü olan Baskın’da toplumun her kesiminden seçilmiş karakterlerde korku izleğine rastlanır. Bu bölümde figürlerde tedirginlik yaratan olay, monoton bir şekilde devam eden hayatlarına beklenmedik bir baskın yapılmış olmasıdır. Sofra uzamında gerçekleşen bölüm, geriye dönüş teknikleriyle iki dakikalık bir anı anlatmıştır. Figürlerin her birinin toplumun farklı bir kesimini temsil etmesi, 12 Mart Muhtırası’nı hazırlayan süreçte toplumdaki her bir kesimin yaşadığı tedirginliği aktarmada kullanılmıştır. Bölümün sofra uzamında gerçekleşmesi, toplumun tüm kesitlerinden insanların muhtıradan etkilendiğini göstermektedir. Bölümün son paragrafına kadar baskın öncesi figürlerin yaşamlarının anlatılması, Türk halkının muhtıra öncesindeki hayatının monotonluğunu gösterirken beklenmedik bir anda muhtıranın gelmesi bölümün sadece son paragrafında baskına yer verilmesinden anlaşılmaktadır. Aynı zamanda bölümün adının “Baskın” olmasına rağmen, baskının bu kadar kısa anlatılması, anlık bir olay olmasına karşın sahip olduğu etkinin büyüklüğünü göstermektedir. Bölüm 12 Mart Muhtırası’nı hazırlayan süreci anlatırken, yazar askeri darbeden en çok etkilenen gruplardan biri olan düşünce suçlularını temsilen Oya figürünü yaratmıştır. Oya’nın bölüm boyunca yaşadığı iç ve dış çatışmalar, önceden bahsedilen nedenler sonucu oluşan korku sebebiyle ortaya çıkmış, Türkiye’deki aydın kesimin muhtıra öncesi yaşadığı hayat şartlarını ve deneyimleri göstermiştir.

Yapıtın geçtiği dönemde yaşanan sıkıyönetim ve yarattığı baskı, Oya’nın Adana’daki sürgünü süresince kendini sağlıklı bir bireyin günlük yaşantısında sahip olması beklenen alışkanlıklardan soyutlamasına neden olmuştur. Yazarın tanrısal bakış açısı kullanarak figürün yaşadığı iç kaygıları aktardığı alıntısında “*Oya kendi yüzünden basıldığına inanıyor evin.*” (Soysal, 36) Oya’nın, geçmişinde gerçekleştirdiği bazı

yasadışı eylemlerden dolayı sürgüne gönderildiği şehirde, başkalarıyla iletişime geçmekten çekindiği gösterilmiştir. Sürgünü boyunca kendine ve çevresindekilere zarar gelmesini engellemek amacıyla kimseyle iletişime geçmemesine rağmen sürekli korkmaktan yorulan Oya'nın sürgününün bitmesine kısa bir süre kala kendisiyle çatışarak yan figürlerden biri olan Hüseyin ile arkadaşlık ilişkisi kurduğu görülmektedir. *“Böylesi tanışıklıklardan sakınması çok söylenmişti kendisine, yine de kuşkulanamamıştı Hüseyin'den. (...) Şimdi düşünüyor da aslında Hüseyin'e güvenmesi için hiçbir neden bulamıyor.”* (Soysal, 38) Yaptığı hareketin sonucunun sürgününün uzaması veya kendine başka suçlar yöneltilmesi gibi olaylara yol açabilecek olması iç diyaloglarla okuyucuya sezdirilmiştir. Figürün kendine güvenerek Hüseyin ve Mustafa ile akşam yemeği yemeye gitmek konusunda verdiği karardan hızla pişman olması, içinde bulunduğu korku ve baskı ortamı nedeniyle yaşadığı ani duygu değişimlerinin bir göstergesidir. Oya'nın duygusal tutarsızlığı on beş dakikalık bir zaman diliminde yaşadığı ikilem üzerinden görülebilir. *“'Kim bu bey?' diye bile sormadan kapatıvermişti telefonu. Bu akşam yanlışığa hazırды Oya. (...) Evet, bir hapisten yeni çıkmış biri eksikti. Yine otel odasına dönmeyi düşünmedi.”* (Soysal,40-41) *“iki adamdan kuşkulandı bir an. Gittikçe daha yakından izleyen farlar tedirginliğini artırıyor. Varalım hele, özür diler, dönerim otele, diye düşündü.”* (Soysal, 44) Figürün “delirmemek için” arkadaşlarıyla dışarı çıktığında bile tedirgin olması, dönemin belirsizliğinden kaynaklı yarattığı korku yüzünden şahıslar üstünde sahip olduğu otoritenin bir göstergesidir.

III. II. SORGU

12 Mart Muhtırası'nın etkilerinin en baskın şekilde hissedildiği, toplumun çıkan kararlardan en çok etkilendiği zaman muhtıra sonrası ilk ay olmuştur. Yapıtın ikinci

bölümü olan Sorgu’da figürler karakola götürülmüş ve kendilerine yöneltilen suçlar doğrultusunda sorgulanmışlardır. Baskın’da 12 Mart sürecini hazırlayan süreç figürlerin geçmişleri üzerinden anlatılırken bu bölümde, figürlerin temsil ettiği toplumsal kesimlerin güncel olaylar doğrultusunda hissettiği duygu durumlarının ciddiyetinin vurgulanması için olaylar şimdiki zaman kipi kullanılarak olaylar yaşanırken anlatılmıştır.

Dönemin düşünce suçluları üzerinde sahip olduğu baskı, şahısların kendi düşünme şekillerinden korkmalarına bu yüzden kimlik problemi yaşamalarına neden olmuştur. Yapıtta Oya’nın siyasi görüşü ve kişiliği arasında yaşadığı iç çatışmalar görülmektedir. Roman boyunca Oya siyasi görüşlerini düşünmemiş ancak Abdullah ile yaşadığı bir tartışmada görüşlerini savunmak zorunda bırakıldığında iç çatışma yaşadığı gözlemlenmiştir. Yazar iç konuşma tekniğini kullanarak Oya’nın hayatındaki olumsuzlukların yaşanmasının sebebini düşünme şekline yordüğünü göstermiştir. *“Dememiştir. Halkımız misafirperverdir.”* (...) *Şu anda, “halkımız” diye söze girişmek. Üstelik bu sözü kullanmaya ne hakkın var? Budalaca bir nedenden emniyete düşmüşsün, o kadar.* (Soysal, 92) Yapıt boyunca en sık kullanılan tekniklerden biri olan iç diyalog tekniği burada da karakterin yaşadığı ikilemi okuyucuya yorum katmadan vermek için kullanılmış, Oya’nın kendi düşüncelerinin başına açtığı olaylardan korktuğu okuyucuya aktarılmıştır.

Bölüm boyunca rastlanılan korku duygu durumu figürlerin iç çatışmasına sebebiyet verirken, bunun sonucu olarak dış çatışmalara da uygun ortamı hazırlamıştır. Görülen ilk dış çatışma, Oya’nın yaşadığı iç çatışmadan kaçmak için karakolda bulunmalarının suçunu Hüseyin’e atmasıdır. Yapıt boyunca korktuğu düşünme şeklini tetikleyen faktörlerden uzak durmaya çalışan Oya’nın otel odasından hiç çıkmamak gibi en sonunda dışarı çıkıp iş aldığı anda, dışarı çıkma kararını kendisi aldığı için içinde

bulunduğu durumun sorumluluğunu alması beklenirken Hüseyin’i suçlaması, sürekli yaşadığı iç çatışmalardan sıkılıp gerçekçi bakış açısını kaybettiğini göstermiştir. Bunun yanında, Oya dışında Ali gibi diğer karakterlerin de içinde buldukları durumun suçunu diğer karakterlere atması karakterlerin arasındaki birliğin bozulduğunu gösterirken temsil ettikleri kesimlerin arasındaki dayanışma ve beraberliğin de dış etkenler sebebiyle bozulduğu görülmektedir.

Bölümde, Oya’nın cop nesnesine karşı hissettiği korku ve bu korku nedeni ile içine düştüğü içsel bir çatışma görülmektedir. Yapıtın ilerleyen kısımlarında cop nesnesinin baskı ve şiddet için kullanılan bir motif olduğu görülmüştür. Figürün “seyirci” ve “eylemci” terimleri üzerinden korkusu nedenselleştirilmiştir. Dönem koşulları altında otoriteye karşıt bir fikir savunmak gibi demokratik bir eylemde bulunmak bile suç anlamına geldiği için yazar, “eylem” kelimesini suç işlemek anlamında kullanmıştır. Oya, coptan korkmasının sebebini “seyirci” pozisyonunda olmasına bağlamaktadır. Figüre göre bir “eylem”de bulunan şahıs suç işlemiştir ve bu eylemi yerine getirirken cezalandırılmayı da göze almıştır, bunun karşılığı olarak coptan korkmaz. Yapıt boyunca Oya, eve yapılan baskının sebebinin mekandaki varlığı olduğunu düşünerek kendisini suçlamaktadır ancak baskının yapılmasına neden olacak bir suç işlemediğini cop nesnesine karşı duyduğu tedirginlik ile kendine kanıtlanmıştır. *“Bir seyircinin davranışıyla bir eylemcinin davranışı değişiktir. Bir eylemci olsaydı, nasıl davranacaktı? (...) Bu copun işlevi de. Böyle ürpertiyle bakmazdım copa, doğal karşılardım onu, başka şeyleri de.”* (Soysal, 94) Oya’nın kendini suçsuzluğuna ikna etme çabası yazar tarafından bölüm süresince geriye dönüş tekniğiyle yinelenmektedir. *“Beni buraya niçin getirdiler? Hiç. Saçma bir baskın. Bir suçum var mı? Yok.”* (Soysal, 122) Yapıtın son bölümünde figürün, yaşadığı panik ve durumun belirsizliğinden

kaynaklanan korku sebebi ile kendini yeniden suçladığı görülmektedir. *“Ben de onu suçlayarak, başıma iş açtığını düşünerek başka bir kaçış içindeyim.”* (Soysal, 202) Yapıt genelinde dönemin topluma yaşattığı korku, Oya'nın duygu durumunun değişkenliği üzerinden görülebilmektedir.

Romanda kadın karakterlerin eril toplum ile yaşadığı çatışmalara rastlanılmaktadır. Kadınlara, toplum tarafından doğalarında bulunan adet döngüsünün gizlenmesi gereken, utanılacak bir durum olduğu empoze edilmektedir. Bu utanç, Oya'nın can ve mal güvenliğinin olmadığı bir durumda bile adet döngüsünün başlamasının onu *“olabilecek tatsızlıkların hepsinden fazla”* korkutması ile gösterilmiştir. *“Ya hastalanırsam bu gece? Ya şimdi hastalanmışsam? Pantolonunu incelemeye çalıştı. Göremiyor hiçbir şey. Az sonra, Abdullah beni burdan çıkarıp aydınlık bir yere götürdüğünde rezil olacağım. Benden orospu diye söz eden Abdullah'ın karşısında.”* (Soysal, 63) Regl olduğu anlaşılırsa *“orospu”* sosyal normuna yakıştırılmasından korkması, kadınların gerçeklikten kopacak kadar üzerlerinde bir baskı ve korkunun olduğunun göstergesidir. Yazar toplumun kadınlara bakışını, erkekler yapınca normal ama kadınlar yapınca ayıp olarak karşılanan olayları göstererek de aktarmıştır. Oya, Zekai Bey tarafından sorgulanırken *“Evli bir kadının, hem de çocuklu bir kadının, âlemin herifleriyle içmesini nasıl karşılırsınız, hanımefendi?”* (Soysal, 84) sorusuna içki içmediğini belirtip kendini savunarak cevap vermiştir. Bu savunma refleksi, ataerkil toplumun kadınlar üzerinde sahip olduğu baskıcı etkiyi göstermektedir. Figür *“Üstelik bu akşam içmemiş oluşum sadece bir rastlantı, pekâlâ içmiş de olabilirdim. Bu neyi değiştirdi? Kara bakışlı adamlar Ali'nin evini basmayacaklar mıydı o zaman?”* (Soysal, 85) şeklinde kendini sorgularken düşünce şeklinin yanlış olduğunu tespit ettikten sonra bile cinsiyetçi bir tavır ile yönlendirilen başka bir soruda da kendini

savunmaya devam etmiştir. “*Ne işiniz var onca erkek arasında?*’ *Kadınlarda vardı.*’
Yine savunmaya giriştiğine kızıyor Oya. Kafamıza sinmiş bir burjuva namus anlayışıyla. Her yerde korumaya çalışıyoruz bu anlayışı, istemesek de.” (Soysal, 85)

Bu örnekler, kadınların toplumdaki baskının ve bu baskının yanlışlığının farkında olmalarına rağmen kendilerini bu pozisyondan çıkaramadıklarını göstermektedir. Bunun sebebi Oya’nın kendini yapıt boyunca sosyal bir norm altında değerlendirememesinde görülür. Dönem Türkiye’inde coğrafyalar arası kültür birliği sağlanamamış, ülkenin iki farklı ucunda iki farklı kültürel hayat yaşanmaktadır. Oya’nın yerlisi olduğu Ankara uzamındaki kadın normu; bağımsız, kendi parasını kazanan ve ayakları üstünde duran, düşüncelerini korkmadan yansıtan bir algı içerirken Adana’da kadın, evde çocuklarına bakıp eşine hizmet eden bir işçi olarak görülmektedir. Ankara’daki kadın algısına uyan bir kişi olarak Adana’da uzun bir süre geçiren Oya, Adana’daki yerini sorgulamış ve toplumda kendine bir yer bulamamıştır. Yazar ilk bölümde Oya’yı evin erkekleriyle aynı sofraya oturarak toplumun Oya’yı coğrafyadaki kadın algısına uymadığı için bir kadından ziyade daha çok bir erkek olarak gördüğünü göstermiş, çocuklarına ve eşine hizmet etmekten öte şeyler yapan kadınların “kadın” olarak görülmediğini göstermiştir. Aynı zamanda yemek yenilen süreçte Oya’nın iç diyaloglarına yer verilerek Oya’nın ortamdaki diğer kadınların görüşlerine karşı bir tedirginlik duyduğu gösterilmiştir. “*Ama bu akşam, Ziyet’le Gülşah’tan tümüyle kopuk, onların dışında sürdürülen sofraya sohbetine katılamıyor. Bu iki kadını yok saymak, onlara sırtını dönmek ayıp kaçacak. Sohbetin, sofranın havasında sıkışıp kalmış yarı kadın, yan erkek bir yaratık gibi acı çekiyor.*” (Soysal, 35) Oya bildiği kadın algısından uzaklaştığından dolayı toplumdaki yeriyse çatışmış, bunların sonucu olarak yaşadığı korku sonucu diğer kadınların onun hakkında kötü düşündüğünü varsaymıştır. Yazar bu korku durumunu Oya’nın iç diyaloglarına yer

vermek dışında kadın kimliğiyle yaşadığı iç çatışma ile de göstermiştir. Oya'nın aslında Adana halkının bir kadından beklediği eş ve çocuğa sahip olma durumunun yapıtın ancak son bölümünde bahsedilmesi ve bir aileye sahip olma düşüncesinden hoşlanmadığının belirtilmesi, uzamdaki diğer kadınların onun "kadınlığı" hakkındaki düşüncelerinden tedirgin olması ile çatışmaktadır. Kendi başına kaldığında sahip olduğu aileden rahatsız olması ama bulunduğu ortamdaki kültürel yapıdaki düşüncelerden tedirgin olması, toplum ve coğrafyanın karakterin üzerinde sahip olduğu baskıyı ve toplum normları ile şahıs arasında yaşanan dış çatışmayı göstermiştir. Dış çatışma sonucu ortaya çıkan güvensizlik ve ikilemler yapıt boyunca görülmüştür.

III. III. ŞAFAK

Yapıtı adını veren bölüm olan "Şafak"; 12 Mart sonrası bireyin ve toplumun yaşadığı ikileme bir son veriliş olarak görülmüş, özgürlük ve yeni başlangıçlar için yeni bir sayfa olarak yorumlanmıştır.

Son bölüm olan Şafak'ta, "Gün doğmadan neler doğar" felsefesiyle karakterlerin gelecek hakkında sahip oldukları umutlu beklentiler işlenmiştir. Bölümün ilk yarısında sıkıyönetime götürüldüklerini düşünen Mustafa, Hüseyin ve Oya figürlerinin yaşadıkları stres ile, içinde buldukları durumdan kurtulur kurtulmaz ne yapacaklarının hayalleri verilir ancak ikinci kısımda bu durumdan kurtulduklarında geleceğin belirsizliği ve kontrol dışı olması sebebiyle yaşadıkları korku duygusu gösterilmiştir. *"Daha çok fırsatlar çıkar önüme. Nice sınavlar bekliyor beni. O zaman belirlenir her şey. Şimdi erken, havada her şey. Niçin havada peki? Ya bundan sonraki sınavlarda kalırsam bir güzel? Hatta sınav şansım bile olmazsa?"* (Soysal, 224) Yazar, figürün yaşadığı iç çatışmayı hızlı konu değişimleri ve kısa cümleler ile okura yansıtmıştır. Oya'nın tutukluyken Ankara'ya dönme hayali ona umut verirken serbest

kalınca onu tedirgin etmesi şahsın tutuklu ve sürgünde olduğu sürece gerçeklikten koptuğunu gösterir. Aynı zamanda Ankara'ya dönmeyecek olsa bile farklı bir yerde yeni bir hayata başlamak ona başta huzurlu bir kaçış olarak görünse bile geleceğin belirsizliği, figürü yine iç çatışmaya sürüklemiştir. *“Ense kökünde laf attı biri. “Tatlı ye de tatlı tatlı si..l.” Olduğu yerde sıçırıyor Oya, hemen arkasına sokulmuş bir adama çarpıyor. (...) Tek başına gideceği yerde ne yapacak? Nedir tek başına coğrafya değiştirmek? beklenmedik, istenmedik saldırılardan korkan, yalnız bir yabancı kadın neyle geçinecek oralarda?”* (Soysal, 226) Soysal, figürün iç çatışmalarının seyrinin değişmesini dış etkenlerin çeldirmeleri ile vermiştir. Bu bölümde Oya'nın yaşadığı iç çatışmalar 1971 muhtırası öncesinde düşünce suçlularının topluma karşı hissettiği sorumluluk duygusu ile darbe sonrası ideolojilerini savunarak yaşama tutunan kişilerin amaçsız kalma korkusunun çatışmasıdır. Bu çatışma “Eski Oya” ve “Yeni Oya” izlekleri üzerinden işlenmiştir.

Romanın bütününde vurgulanan kaçış izleğine “Şafak” bölümünde açık bir şekilde rastlanmaktadır. Kurgu boyunca, Oya'nın geçmişinde yaşamış olduğu olayları yinelemesinden korkması sebebiyle kişiliğini, siyasi fikirlerini göz ardı ederek değiştirmeye çalışması gözlemlenir. *“Sonra, karakola son imzayı attım mı, doğru Ankara. Sonra? Evet, neydi sonra? Burda bitirdiği sürgünü, tutuklulukla geçen zamanı hangi yeniye, başlangıca katacak? Eski Oya'yı, önceyi yinelemek istemediğine göre. Yineleyemez de, mümkün değil bu.”* (Soysal, 221) Karakterin kişiliğini özgürce yaşayamaması ve alışkanlıklarını değiştirmek zorunda kalmasından dolayı yaşadığı huzursuzluk, yapıt boyunca vurgulanan hızlı duygu değişimleri ile gösterilmiştir. Sürgünde olduğu sürede kendisini o duruma düşüren -fikirlerini açıkça ifade etmesi, insanları örgütlemesi, düşünmesi- kişilik özelliklerinden soyutlayarak “Yeni Oya”

olarak betimlediği yeni bir benlik yaratmıştır. Kurgu boyunca Oya'nın yaşadığı çoğu iç çatışma, yaratmaya çalıştığı “Yeni Oya” karakterinin bakış açısının “Eski Oya”nın çatışmasından kaynaklanmaktadır. Ancak figürün tutuklandığını sandığı süre boyunca cezaevi uzamı ve onun çağrıştırdıklarından tedirgin olmaması, özgürlüğünü ve sürgün boyunca yaratmaya uğraştığı “Yeni Oya”yı kaybetmek anlamına gelse de “Eski Oya”yı yeniden bulmak için figürün karakterini gönülsüzce değiştirmeye çalıştığının göstergesidir. *“Tutukluyken kolaydı kopmak, kendini yeni bağlantılar içinde saymak, birlikteydiler. Tüketilmeye, ezilmeye çalışılan başkalarıyla paylaştığı ortak haksızlık karşısında. Birlikte katlanılması gereken zorluklar, birlikte savunulması gereken, direnilmesi gereken şeyler vardı. (...) soyutlandığı bu sürgün günlerinde de onu ayakta tutan, günlerine bir anlam veren bir yığın ayrıntı vardı.”* (Soysal, 222) Aynı zamanda Oya'nın sürgün boyunca kendisinden bir kaçışta olmasını itiraf etmesi, figürün kendini yapıt boyunca gözlemlenen korkudan soyutlamış olduğu anlamına gelmektedir. Ancak sıkıyönetime gidip tutuklanmak yerine beklenmedik bir şekilde yolda serbest bırakılması figür tarafından yaratılmaya çalışılan “Eski” ve “Yeni Oya” kavramlarının arasındaki iç çatışmayı yeniden ortaya çıkarmıştır. İçinde bulunduğu toplumun kadın normuna uyum sağlayan “Yeni Oya” felsefesinde ilk olarak Ankara'ya dönmek düşünülmüş ancak “Eski Oya” monoton bir hayata karşı çıkarak Ege ve İskenderun'da yeni bir hayat hayal etmiştir. *“İlk uçakla Ankara'ya dönerim. Sürgünüm haftaya bitiyor. Sonra? Denize giderim. Herhangi bir deniz kıyısına. Alanya'dan Ege'nin en güzel kıvrımlarına kadar nice manzara bir film şeridi gibi gözleri önünden akıyor. Mavi. Genişlik. Deniz. Kayalar. Orman. Peki kocası? Peki ev? Peki çocuğu? Peki daha bir yığın sorumluluk (...) Çocuğum peki, ona sağlamak zorunda olduğum düzen?”* (Soysal, 190) alıntısında Oya figüründe “Eski” ve “Yeni” Oya figürlerinin arasındaki çatışma görülebilir. Aynı zamanda bu çatışma sebebiyle ne yapacağını bilmeyen

Oya'nın gelecek yüzünden yaşadığı korku yine belirsizlik olgusu üzerinden incelenebilir. *“Şimdi bitiyor artık. Başkalarının onu zorladığı yaşama düzeni. Daha doğrusu zorbalığı yenmek için kendisine uyguladığı küçük baskılar. Şimdi yaklaşan sözde özgürlük günlerinde kendi baskılarını yenilemesi gerekecek. Kendisine direnme, örgütlenme, kişiliğini koruma olanağı veren tutukluluk ve sürgün gibi durumlar kalkıyor. (...) Bundan sonraki Oya'dan korktu.”* (Soysal, 223)

Sevgi Soysal, Şafak'da görülen otorite ve siyasi suçluların içinde bulunduğu çatışmayı Oya karakteri üzerinden aktarmıştır. “Halkın ve ülkenin iyiliği için çıkmış oldukları yol”da figürlerin halkı korumak adına oluşturulmuş bir meslek dalına duyulan korku iki grubun da sahip olduğu felsefe ile çelişmektedir. Oya'nın suçsuz olmasına rağmen, korkusunu ve “güçsüzlüğünü” Abdullah'tan saklamak için uğraşması toplumun ve toplum adına harekete geçen “devrimci” bireylerin polis ile arasındaki güven bağının koptuğunun göstergesidir. *“Bu gece eninde sonunda bırakılacak biri gibi davranmalıydım; soğukkanlı, ilgisiz, seyirci.”* (Soysal, 94) Aynı zamanda, Oya'nın Abdullah'ın onu serbest bıraktığında yaşadığı şaşkınlığı gizleyemediğinin vurgulanması toplumda aynı görevi yapmayı üstlenmiş iki rolün arasındaki kutuplaşma ve çatışmanın geldiği noktayı okuyucuya sunmaktadır.

Romanda, Oya'nın toplumun beklentilerini karşılayamadığı için dış bir çatışma yaşadığı görülmüştür. Yapıt boyunca geriye dönüş teknikleri ile Oya'nın kişiliğini oluşturan olaylar anlatılırken evli ve çocuk sahibi olduğuna değinilmemiştir. Baskın bölümünde Zekai Bey'in Oya'nın anne olduğunu söylemesine karşın figürün iç diyaloglarında bu konuya dair bir düşünce görülmemiştir. Dönem Türkiye'sinde kadının bir aile sahibi olması kadının varoluşunu kanıtlayan bir olgu olarak görülürken

Oya'nın bir ailesi olmasına rağmen kendini tanımlayan özelliklerden biri olmadığını kabul etmesi, toplumdaki normlarla bir çatışma yaşadığının kanıtıdır. Bunun yanı sıra Oya'nın serbest bırakıldıktan sonraki geleceğini planlarken öncelikle çocuğunu düşünmesi beklenir. Ancak karakterin toplumdaki rolleri ile yaşadığı çatışma, ailesine kavuşmayı düşlemesi beklenirken deniz kıyısında yapacağı bir tatilin hayalini kurması ve çocuğuna karşı hissetmesi beklenen sevgi, huzur ve özlem duygularına rastlanılmaması ile okuyucuya aktarılmıştır. Bu, karakterin anneliğin getirdiği sorumlulukları ve durumları benimseyemediğinin bir göstergesidir. “Şafak” bölümünde figürün annelik rolünden ve bunun getirdiği sorumluluklardan korkması nedeniyle bir kaçış içinde olduğu görülmektedir. Aynı zamanda toplumun genelinde rastlanan aile kurma kaygısı, Oya'da görülmemektedir. Yalnız bir hayat sürdürmemek için aile kurma çabası toplumda sık rastlanan bir olay iken Oya'nın yalnızlığı korkutucu değil, olumlu bir bakış açısıyla kabul ettiği için “koca, çocuklar, aile ya da gelip giden dostlar”ı yalnızlığı giderici değerler olarak görse bile bunlar ona bir iyilikten çok yük olmaya başlamış, kendisini ailesinden uzak tutarak yeni bir hayat kurmak isteyerek toplumun ondan beklediği görevler ile çelişmiştir.

Şafak'ta Oya figürünün karakterini değiştirmekten korkarken aynı zamanda değiştirmeye çalışması nedeniyle sık sık iç çatışmalara rastlanılmıştır. “Devrimci aydınlar”ın sürgüne gönderilmesinin sebebi, kendilerini bu duruma sokan davranışlardan arındırılmalarının amaçlanmasıdır. Ancak Oya kendini bu duruma düşüren özelliklerini düşünmekten korktuğu için, sürgün amacına ulaşamamıştır. *“Oyalanmak için bir şeye bakmak kötü bir alışkanlık.” (Soysal, 225)* Yazar figürün adını “Oya” olarak belirleyerek karakterin yapıt boyunca geleceğini ve davranışlarını

düşünmeyerek “oyalandığını” belirtmiştir. Bu kelime seçimi ile figürün yapıt sonuna kadar içinde bulunacağı çatışmanın sinyalini vermiştir.

IV. SONUÇ

Bu çalışmada Sevgi Soysal’ın “Şafak” adlı romanında kişinin toplumsal normlar sebebiyle yaşanan çatışma ve 12 Mart gerçekliğinin getirdiği belirsizlik ile baskının açığa çıkardığı korku duygusu incelenmiştir. Devrimci kesimi derinden etkileyen sürecin bireye etkisi ağırlıklı olarak romanın odağında yer alan Oya’da görüldüğü için araştırma sorusu bu karakterle sınırlandırılmıştır.

Soysal, kişisel hayatındaki tecrübelerinden yola çıkarak 12 Mart Muhtırası’ndan etkilenen dönem Türkiye’sini kurgusal bir gerçeklikle anlatmıştır. Muhtıranın olağan dışı bir durum olması sebebiyle toplumun geneline bir tedirginlik hakimdir. Çoğu suçsuz kimsenin haksız yere yargılanması ve cezalandırılması, muhtıra sonrası hayatın nasıl devam edeceğinin bilinmemesi gibi nedenlerden dolayı toplumun her kesiminden verilen çeşitli figürler ile herkesin farklı sebeplerden korku duygu durumunu yaşadığı gözlemlenmiştir. Oya’nın cezalandırılmaktan korktuğu için kendine ve kişilik özellikleriyle güvensizlik yaşadığı görülmüş, dönemin devrimci şahıslarının kendilerine yabancılaştırılma süreçlerinin bir temsili olmuştur.

Korku duygusunun muhtıra sebebiyle ortaya çıktığı görüldüğü gibi aynı zamanda toplumsal ve kişisel faktörlerden de kaynaklandığı gözlemlenmiştir. Toplumsal beklentiler ve normların baskısı Hüseyin ve Ali gibi karakterler üzerinden inceleyebileceği gibi bu konuda en çok örnek ortaya koyan figür Oya olmuştur. Roman boyunca toplumun geleneksel ve modern kesiminin çatıştığı kadın olgusu; Oya’nın yapıt boyunca yaşadığı, ona koşulsuz bir şekilde yüklenen “anne” rolü ile çatışmasında görülmüştür.

Oya; yapıtta toplumun devrimci kesiminin temsilcisi olmanın yanı sıra yaşadığı iç ve dış çatışmalar ile aynı zamanda toplumu etkileyen; muhtıra, geleneksel baskılar, topluluğa karşı sahip olunan sorumluluklar ve sosyal normlar gibi olguların bireyi ve toplumu nasıl etkilediğinin incelenebileceği bir ayna olmuştur. Soysal; hayatı boyunca tanıklık ettiği olayları, kurguladığı tarihsel bir gerçeklik çerçevesinde okuruna sunmuştur. Kimi zaman toplumun hiçbir kesimini ayırt edilmeksizin etkileyen olayları anlatmış kimi zaman devrimci veya kadın kimliğine sahip olan kişileri etkileyen olaylara ağırlık vermiştir. Bu etkiler, Soysal'ın "Şafak" adlı romanında kadınlar özelinde farklı bir araştırmada incelenebilir.

V. KAYNAKÇA

Soysal, Sevgi. Şafak. İstanbul: İletişim Yayınları, 2016 .

Soysal, Sevgi. Yenişehir'de Bir Öğle Vakti. İstanbul: İletişim Yayınları, 2019.

Soysal, Sevgi. YürümeK. İstanbul: İletişim Yayınları, 2013.

Soysal, Sevgi. Yıldırım Bölge Kadınlar Koğuşu. İstanbul: İletişim Yayınları, 2019.

Akşin, Sina. Kısa Türkiye Tarihi. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008.

Soysal, Sevgi. "Sevgi Soysal'ın Almanca Anlattığı 12 Mart Söyleşisinden". Youtube,

14

Mayıs

2019,

https://www.youtube.com/watch?v=X8DZnlk3Zos&ab_channel=%C4%B0nsano_kur.